

KILÁTÓ

MARIE-ODILE MERGNAC

A POPULÁRIS CSALÁDFAKUTATÁS FEJLŐDÉSE FRANCIAORSZÁGBAN

Franciaországban,¹ az 1970-es években a genealógia szót és a hozzá kapcsolódó tevékenységet még alig ismerték. Ez a fajta szabadidős elfoglaltság csupán az 1980-as években indult fejlődésnek. A különböző genealógiai weboldalakra vagy szervezetekbe regisztráltak száma ma már több mint hat millió, tíz millió személy pedig már bele is fogott családfája elkészítésébe.

A múlt: genealógia a hatalom szolgálatában

A genealógiát a kezdetekben a dinasztiaiák alátámasztására használták. Minden frank király Priamosztól, a legendás trójai királytól, a skandináv istenségektől vagy egyenesen Noétól származtatta magát, ez utóbbi származtatás minden vallásnál, minden nemzetnél megfigyelhető.

A nyomtatás megjelenése óta sorra jelentek meg kötetek a királyi leszármazásokról, nemcsak a francia uralkodókról, hanem az európaiakról is. Ezek a kiadványok a háborúk és különféle szövetségek érdekeinek mentén közelítették meg az ősök számon tartását. A nemzeti történelem és az uralkodók genealógiája közötti kapcsolatot azóta is gondosan számon tartották. A genealógia segítette a küzdelmet az utódlás során felbukkanó esetleges trónkövetelőkkel szemben. Ugyanakkor a leszármazástani a történelmi legitimitással konszolidálta az uralkodói hatalmat is, eszerint nemzet és király ugyanarra a sorsra rendeltetett. A múltban elképzelhetetlen volt tehát az olyan diplomata vagy jogtudós, aki ne értett volna a genealógiához is: ez a tudományág ott élt az államközi kapcsolatok szívében, hiszen a történelmet és a háborúkat a szövetségek és a családi kapcsolatok hálóján keresztül szemlélték.

A 17. században zajló felmérések eredményeként terjedelmes nemesi évkönyveket állítottak össze. A műfaj első darabja az 1654-ben megjelent *Histoire générale des maisons nobles de la province de Normandie* (A nemesi családok általános története Normandiában). A nemességvizsgálatokat 1660-tól kezdték el XIV. Lajos parancsára, Jean-Baptiste Colbert (1619–1683) miniszternek köszönhetően tömegesen végezni. A kiadott vaskos kö-

¹ A szerző történész, újságíró, genealógus, az Archives&Culture Könyvkiadó vezetője, főszerkesztője. Szakterülete: a családnevek, a genealógia és az elmúlt századok hétköznapi élete.

tetek régióról régióra számba vették a helyi nemességet, kizárva a címbitorlókat. A dicsőség emlegetése ráadásként jelent meg az évkönyvekben, mivel a nemességet összeírók nem elégedtek meg a jogi és pénzügyi privilégiumok felsorolásával: a kezdetekben megfogalmazott cél mellett életrajzok és történetek egészítették ki a genealógiai törekvéseket, melyek a helyi nemesség nagyszerűségét voltak hivatva kiemelni. A nemesi családok gyakran tetemes összegeket fizettek a kötetek szerkesztőinek, így módon kívánták biztosítani, hogy a publikáció kedvező színben tüntesse fel őket. Társadalmi kiválasztódás zajlott le tehát abban a tekintetben, hogy a tekintélyes családok megjelennek-e vagy sem ezekben a kötetekben. Hogy egyes személyek vagy családok joggal vagy jogtalanul maradtak-e ki ezekből a nemesség-összeírásokból, ma már kevésbé tekinthető lényegesnek: a »kifelejtett« családok vagy még rosszabb esetben visszautasított személyek egyértelműen kikerültek a helyi nemesség köréből.

A genealógia a 19. században

A forradalom eltörölte a nemesi címeket, a földesúri jogokat és a születéshez kötött pénzügyi kedvezményeket. A genealógia oly mértékben kötődött a nemességhez, hogy teljesen hiteltelenné vált.

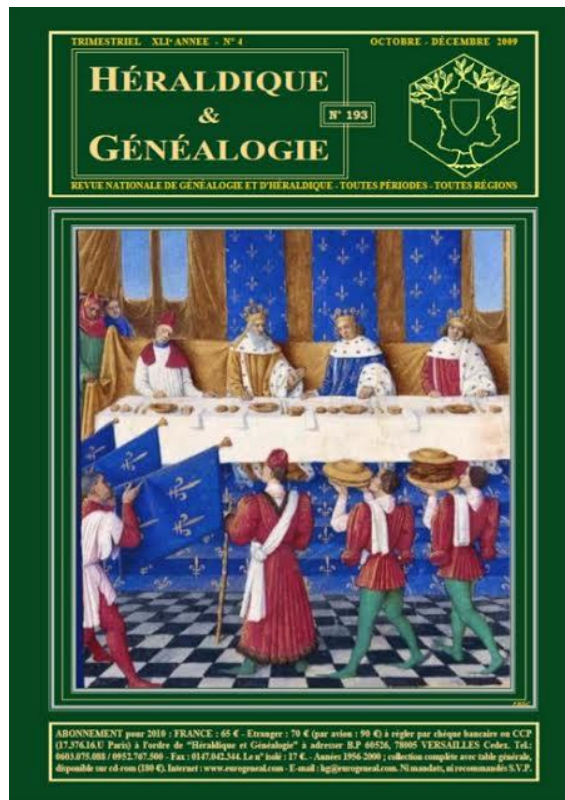
Paradox módon a 19. század első felétől kezdve a leszármazástan tagadhatatlan újjászületésének lehetünk tanúi. A genealógiai kiadványok megsokszorozódtak, bár ezek az írások pusztán a bennük felsorolt családok hiúságát szolgálták, ugyanis gyakran olyan, a rokonság által fizetett szövegek kerültek a művekbe, melyek kedvező színben tüntették fel a szereplőket. Ez a jelenség már a megelőző évszázadban is megfigyelhető volt némely nemes család esetében. Az effajta hozzáállás olyan méreteket öltött, hogy a tudományág több évtizedre ismét hiteltelenné vált. Többek között a következő kötetek olvasásánál hasznos a kritikai látásmód: „Le nobiliaire universel de France” (Franciaország egyetemes nemessége), melynek *Nicolas de Saint-Allais*, írói álnéven *Nicolas Vitton* a szerzője, „L’histoire généalogique et héraldique des pairs de France” (Franciaország főnemességének genealógiai és heraldikai története) *Courcelles* »lovag« tollából, *Claude Drigon de Magny* »márki« „Le livre d’or de la noblesse de France” (Franciaország nemességének arany könyve) és *Louis Drigon de Magny* gróf „Le nobiliaire universel de France” (Franciaország egyetemes nemessége). Hasznosak ezek a kiadványok, hiszen mindent nem tekinthetünk a képzelet szüleményének, ám a szerzők ügyesen ötvözik a valóságot a kitalált eseményekkel, a hiteles forrást az ellenőrizetlen legendával. A felsorolt művek érdekes olvasmányok, ám tanácsos óvatosan kezelni a bennük lévő információkat: ha az adat pontos és visszakereshető, elfogadhatjuk hitelesnek; ha nem, tanácsos tovább folytatni a kutatást.

Az újjászületés kezdetei

Komolyabb művek csak a 19. század vége felé kezdtek el megjelenni. *Albert Révérend* a „Titres et confirmations de titres” (Nemesi címek és megerősítésük) (1894–1909) c. művének köszönheti hírnevét, amely a 19. századi nemes családok kutatásával foglalkozik. *Gustave Chaix d’Est-Ange* pedig „Dictionnaire des familles françaises anciennes ou notables à la fin du XIXe siècle” (Tekintélyes és ősi francia családok tára a 19. század végén) (1903) címmel állított össze figyelemre méltó névtárat, *Jules Villain* „La

France moderne” (Modern Franciaország) (1906) című könyve a polgári családok genealógiájával foglalkozik. Az első olyan folyóirat, mely a genealógiának szentelt néhány oldalt a 19. század végén látott napvilágot *L'Intermédiaire des chercheurs et des curieux* (Kutatók és Érdeklődők Útmutatója) címmel. Mindazonáltal egészen az első világháborút követő időszakig a publikációk csupán a jó családokról szóltak. A családfát készítő kevés számú amatőr kutató főként arra törekedett, hogy kimutassa a kapcsolatot ősei és a Capeting dinasztia között.

Az első genealógiai egyesület 1954-ben jött létre Párizsban, a Genealógiai Kör² (mai nevén Francia Genealógiai Társaság) nagytudású emberekből állt össze. Ennek mintájára más társaságok is alakultak, elsősorban a különböző régiókban. Az első magazin 1968-ban jelent meg, *Héraldique et généalogie* (Heraldika és Genealógia) néven, amely a 19. századi genealógiai munkákat követte.

A Héraldique et généalogie címoldala

A fejlődés felgyorsulása a 20. század végétől kezdődően

1979-ben a *Revue française de généalogie* (Francia Genealógiai Magazin) kifejezetten a nagyközönség számára jött létre, ezt 1981-ben a *Généalogie Magazine* (Genealógiai Magazin) követte (ez utóbbi mára megszűnt). Az 1980-as évek végén Franciaországban

² *Cercle d'entraide généalogique* (mai nevén: *La France généalogique*) (<http://www.cegf.org/>).

közel 300 genealógiai szervezet létezett, és az Ifop (Institut français d'opinion publique) 1999-es felmérése szerint 1,9 millió volt azoknak a száma, akik belekezdtek családfájuk elkészítésébe.

Revue française de généalogie címoldala

Az internet-korszak megjelenése, amely lehetővé tette a lelkes családfakutatók közötti eszmecsere-t, hozzájárult a tevékenység fejlődéséhez. A nemzetközi genealógiai adatbázis, a *Geneanet* 1997-ben indult útjára (a megalakulását követő hónapban 3000 feliratkozást regisztráltak), a *genealogie.com* portál pedig 2000-ben nyílt meg. 2002-ben a Sofres közvéleménykutató cég 2,4 millió amatőr kutatót mutatott ki. 2003-ban a családfakutatók már kétharmadát tették ki a tartományi és helyi levéltárak olvasói körének, negyedét a párizsi Nemzeti Levéltár látogatóinak és felét a tengerentúli Nemzeti Levéltárnak Aix-en-Provence-ban. 2004-ben a regionális levéltárak kutatótermeiben beiratkozott olvasókból kiindulva a Francia Levéltáros Egyesület³ ezt a számot már 4,5 millióra teszi. Ugyanebben az évben kezdte meg működését a harmadik genealógiai folyóirat, a *Votre Généalogie* (Az Önök Genealógiája) néven, amit 2005-ben a hetenként megjelenő, a televízióban is reklámozott *Généalogie facile* (Genealógia könnyedén) követett a maga 300 ezer előfizetőjével.

³ l'Association des archivistes de France.

2004-ben az Éditions Autrement kiadó genealógiai segédkiadvány gyűjteményt jelentett meg. A kiadó 2011-es megszűnése után, ezt a tevékenységet az Archives&Culture⁴ folytatta célirányos és tematikus könyveinek kiadásával, melyek ma már összesen több mint 50 kötetet számlálnak, köztük találhatjuk a *Retrouver ses ancêtres hongrois* (Keresem magyar őseimet) című kiadványt is.

Manapság már tíz millió amatőr kezdett bele családfakutatásba az internet segítségével, több mint négy milliárd őst vittek fel a Geneanetre, és minden második ember legalább egyszer rákeresett a családfakutatásra vagy a családnevekre. Több mint 300 általános vagy szakosodott genealógiai társaság jött létre, és szervez szalonokat az egész év folyamán Franciaország minden régiójában. A megyei levéltárak (hármát kivéve) már online hozzáférhetővé tették anyakönyveiket a 16. századtól kezdődően mintegy 1914-ig. A tematikus adatbázisok száma rohamosan nő: a legismertebb a katonai vonatkozású *Háborús hősök*⁵ adatbázisa és a *Léonore* adatbázis,⁶ amely a becsületrenddel kitüntetetteket jegyzi 1802-től az 1977 előtt elhunytakig bezárólag.⁷

A Léonore adatbázis kezdő oldala

⁴ www.archivesetculture.org.

⁵ Mémoire des hommes (<http://www.memoiredeshommes.sga.defense.gouv.fr>).

⁶ <http://www.smlh29s.com/pages/la-legion-d-honneur/acces-a-la-base-leonore-1.html>.

⁷ A 20. században több magyar származású, Franciaországban tevékenykedő művész is becsületrendet kapott, köztük *Cziffra György*, *Victor Vasarely*, *Lucien Hervé*.

Réponse n° 1

Cote C/0/18

Nom DE GAULLE

Prénoms Charles André Joseph Marie

Sexe M

Date de naissance 1890/11/22

Lieu de naissance Nord ; Lille

Lieu conservation dossier Légion d'honneur

N° de notice C0000018

Dossier

A Léonore adatbázis Charles de Gaulle-ra vonatkozó információja
a digitalizált levéltári iratok bélyegképeivel

2012-ben az *unokatestvériség*⁸ szót felvették a nyelvi szótárba. A kifejezés összefoglaló elnevezése a 100, 200, 500 vagy akár még ennél is több személynek, akiket családfakutatás során sikerült azonosítani, és akik egy őstől származnak. A rekordot 2012 augusztusa óta a *vendéi Jean-Michel Cheneau* tartja: 24 ezer leszármazottat hívott össze, mindegyikük a 17. században élt *Georges és Madelaine Porteau* házasságából származott. A 24 ezer meghívottból ötezer személy jelent meg, ami egyértelműen rendkívülinek mondható, érkeztek Kanadából, az Egyesült Államokból, Braziliából, tíz különböző európai országból és 60 különböző francia régióból. „Ám – mint azt a precíz szervező állítja – a nagy többség még mindig egy órán belül elérhető autóval.” 1900 előtt ugyanis Franciaországban a népesség nem volt mobilnak mondható. Az Enquête TRA⁹ 1980 és 1989 között vezetett vizsgálata szerint egy 1750-ben élt francia házaspár leszármazottai 1750-ben átlagosan 50 kilométeres körzetben éltek az eredeti szülőfalutól még 1980-ban is.

⁸ cousianade.

⁹ <http://tra.web.ined.fr/>.

Az unokatestvérség csoportkép

2015-ben a genealógia iskolai tantárggyá vált az általános iskolákban, mivel elősegíti a 6-10 éves gyerekekben a kronológia és a történelmi időérzet fogalmának megértését.

Ideális időtöltés

A családfakutatás manapság a franciák harmadik legkedveltebb szabadidős tevékenysége a kertészkedés és a barkácsolás után. Fejlődése Franciaországban a megnövekedett szabad időnek, az énközpontú tevékenységek térhódításának és az iskolázottsági szint növekedésének egyaránt tulajdonítható. Az 1930-as években egy földműves, aki 12 évesen kilépett az iskolarendszerből, soha nem mert volna belépni a levéltár kapuján, mivel úgy gondolta, hogy azt csupán az egyetemet végzettek és a tudományos kutatók látogathatják.

A középiskolai oktatás 1960-as években bekövetkezett demokratizálódásának köszönhetően, az 1980-as évektől kezdődően a regionális levéltárak olyan helyszínné váltak, ahol az átlagemberek is kedves fogadtatásban részesülnek.

Kiből lesz amatőr családfakutató?

A legtipikusabb családfakutató leírását *Dominique Desjeux* szociológus (Université Paris-Sorbonne-Descartes) adta 2011-ben. Kutatását 9465 családfakutatásba kezdett személy vizsgálatára alapozta. Kimutatta, hogy a legtöbb családfakutató erős családi kapcsolatokkal rendelkezik és kötődik a születési régióhoz is. Egyaránt találunk köztük férfiakat és nőket, akik az iskolázottság tekintetében jelentős eltéréseket mutatnak: széles a skála az érettségitől kezdve az egyetemi diplomáig. Az átlag családfakutató inkább a közepes méretű városok lakója mintsem a kisebbeké: 39%-a lakik két- és 20 ezer közötti lakossággal rendelkező községekben, 26%-a kétezer főnél kevesebb lelket számláló településeken. A családfakutatás és a politika között semmilyen összefüggést sem lehetett kimutatni, a politikai véleményalkotás erősen eltérő: 20% baloldali, 17% jobboldali, 9% centrista, 7% ökológus. Átlagos jövedelmük megegyezik a nemzeti átlaggal.

A középiskolások egyre gyakrabban mutatnak érdeklődést, iskolai feladatként készítik el a családfájukat, vagy kikérdezik a dédszüleiket. Mindamellett a két leginkább

érintett korosztály a negyvenes és a hatvanas éveikben járókból kerül ki. A negyvenesek azért érdeklődnek, mert kedvet kapnak hozzá, miközben segítik gyermekeiket iskolai feladataik végrehajtásában, vagy idejük lesz rá, amikor gyermekeik már elhagyták a családi fészket, vagy mert kutakodtak az interneten, és elkezdtek szakoldalakat böngészni. Ám mivel a családfakutatás időigényes időöltés, amellyel utazás is együttjárhat, sokan megvárják vele a nyugdíjas kort, és akkor mélyülnek el kutatásaikban. Pontosítva az adatokat a családfakutatók a következő indokok alapján kezdtek bele kutatásaikba:

- az esetek 18,8 százalékában egy családi összejövétel után (nincs információ erről vagy arról az unokatestvéréről),
- az esetek 17,5 százalékában egyszerű kíváncsiságból,
- az esetek 17 százalékában egy közeli rokon halála miatt (az átadott dokumentumok és fényképek kérdéseket hoznak fel),
- az esetek 13,5 százalékában valamilyen tisztázandó kérdés merül fel (érdeklődik egy unokatestvér, vagy az iskola, ahová a gyermek jár ...).

Három nagy motivációs tényező játszik szerepet az amatőr családfakutatók esetében:

- 23,5% csupán az időöltés kedvéért kezd családfakutatásba azért, hogy feltárja a családi gyökereket. Ha a családfakutató fiatal és egyedülálló, nagyobb hatást gyakorol a többiekre.
- 30,6% azzal a céllal vág bele, hogy szociális kapcsolatot építsen ki: találkozhasson a távoli vagy a látótérből kikerült unokatestvérekkel, kellemes időöltést remél ...
- 33,6% át kívánja adni a család történetének ismeretét gyerekeinek vagy unokáinak, ez utóbbi motiváció a kor előrehaladtával egyre fontosabbá válik.

Az esetek 62 százalékában a kutatás magányosan indul (könyvek olvasása, internet oldalak böngészése, ám senkit sem találnak, aki irányt mutathatna). Ami magát a kutatást illeti, már nem a polgármesteri hivatalban vagy kutatóteremben történik, mint egykor: a kutatók 69 százaléka online kutatja az anyakönyvi bejegyzéseket.

És holnap?

Ha a családfakutatás elismert helyet tölt be egy társadalomban, nem jelenti-e ez „az X.Y . fia” típusú megkülönböztetés kockázatát? Esetleg egy kisebbséghez történő beskatulyázást, abban az esetben, ha valaki nem származik *jó családból*? Franciaországban az Ancien Régime idején a nemesek esetében úgy használták az *ősökkel rendelkezik* kifejezést, mintha más embereknek nem lettek volna ősök.

Paradox módon, a genealógia mai fejlődését a legindividualistább és leginkább egyenlőségre törekvő nyugati társadalmaknak köszönheti. A kutató számára már nem az jelenti az eredményt, ha felállít egy családfát, hanem ha megtalálja a kiinduló őst: a családtörténet újraértelmeződik, és az ősök értékét a személyes visszaemlékezés vágya határozza meg.

Fordította: Szerényi Ildikó